

4, 5, 19

ЕПАРХИАЛЬНЫЙ ВЕСТНИК

*Блаженныи убои гласи
Мокшине едиги*

№8

СЕРПЕНЬ-1942

ОУВВ

*Корсаков
Гіагоф*

ЄПАРХІАЛЬНИЙ ВІСНИК

О Р Г А Н
ЛЬВІВСЬКО-ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО
ЄПАРХІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

№ 8

РІК ВИДАННЯ II

*Головний редактор
Мачушкін*

Л Ъ В І В

Серпень 1947 р.

З М І С Т

Церковне життя

	Стор.
Хруцький Сергій. — Взаємовідносини між сербською та всеруською Церквами	227—232

Статті

о. Костельник Гаврїл. — «Убогі духом»	233—235
Хруцький Сергій. — «Великий обвинитель унії» (Докінчення)	235—238
о. Павлосюк Н. — Св. Йоасаф, єпископ Білгородський	238—242
Протопресвітер Костельник Гаврїл. — «Непомилність папи і римської Церкви (Продовження)	242—254

Проповіді

Слово єпископа Михаїла (Дрогобицького і Самбірського)	251—254
Х р о н і к а	255—256

«Єпархіальний Вісник» виходить щомісяця в двох аркушах друку.

Ціна одного номера 7 крб.

Відповідальний редактор: Макарій, Архієпископ Львівський і Тернопільський.

Адреса редакції і адміністрації: Єпархіальний Вісник, Львів, пл. Юра ч. 5.

Обласна друкарня, Львів, вул. Спартака № 4.

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ

Взаємовідносини між сербською та всеруською Церквами

На елекційному Московському Соборі 31/I — 2/II 1945 р. не було патріарха Гавріїла, голови Православної Церкви в Югославії. Його перед тим арештували німці-гітлерівці і невідомо було, що з ним сталося. Православна Церква Югославії на Соборі представлена була делегацією, яку очолював заступник патріарха Сербської Церкви Скоплянський митрополит Йосиф. Ревізитуючи своїх гостей, Святіший Патріарх Московський і всієї Русі Алексій вислав до Югославії свою делегацію, в склад якої входили: єпископ Херсонський і Одеський Сергій, московські оо. протоіереї Марков С. М. і Цветков Д. П., ієромонах Симеон і проректор Богословського інституту проф. Савінський С. В. Цим актом відновлялись і закріплялись ті дружні зв'язки між Всеруською та Сербською Церквами, які завжди між ними існували. Можна твердити, що ні з одною іншою Церквою не було таких сердечних приязних відносин, як із Сербською. Сербська Церква завжди користувалася з допомоги Всеруської Православної Церкви; багато сербських юнаків виховувалось у Духовних Семінаріях Росії і навіть у Холмській Духовній Семінарії за моєї пам'яті вчилися 3 серби.

Патріарша делегація вилетіла з Москви 6 квітня 1945 р., по дорозі, задля непогоди, задержалась у Букарешті і до Югославії прибула 8 квітня в 11 г. перед полуднем. На аеродромі делегацію зустріли представники Сербської Церкви й Уряду та Радянської військової місії. При в'їзді до міста чути було дзвони; це вітали гостей кафедральний собор та інші церкви Білгороду. Переїхали широку ріку Саву по тимчасовому мості (це ж було ще під час війни і всюди видно було свіжі сліди воєнної руйни). Під'їхали до величного будинку Патріархії біля собору. На широкій вулиці багато народу радісно вітали представників того великого народу, який своїми незчисленними жертвами причинився до визволення Югославії. У вестибюлі патріаршої палати делегацію зустрів заступник патріарха Скоплянський митрополит Йосиф з членами Синоду і представниками духовенства. Митрополит Йосиф у своїй привітальній промові підкреслив, що це вперше прибуває до Сербії офіційна делегація Всеруської Церкви; досі, справді, приїжджали до Сербії окремі ієрархи Всеруської Православної Церкви і навіть тут перебували, але з власної ініціативи, як приватні особи. Відповідаючи на привітання, єпископ Сергій відмітив ціль приїзду делегації: вона привезла привіт від Патріарха Алексія Церкви, Уряду й народові Югославії. Ввечері відбулась

перша спільна трапеза сербських ієрархів з членами делегації в дружній, сердечній і радісній атмосфері. Лише одно зменшувало повноту радості — відсутність патріарха Гавріїла, про долю якого тоді ще нічого не знали.

На другий день, 9/IV, зранку делегати були присутні на богослуженні в патріаршій кафедральній церкві св. архистратига Михаїла, високої, просторій, світлій, гарно розмальованій у візантійсько-сербському стилі. В тій церкві, коло іконостасу, знаходяться мощі св. князя Лазаря. Пізніше гості в супроводі митрополита Йосифа оглядали церкву св. великомучениці Параскеви. Вона міститься в стінах старовинної турецької твердині на горі. У місті, де Сава зливається з Дунаєм, гості оглянули маленьку печеру, де колись спочивали мощі св. великомучениці, капличку з джерелом чудодійної води та невелику старовинну церкву. Тут відбулась урочиста церковна зустріч єпископа Сергія з настоятелем монастиря при дзвонах і співі черців: єпископу Сергію на пам'ять піднесли образ св. Лазаря Сербського. Побіч цієї турецької твердині, а нині — сербської святині, знаходиться прегарний парк, бо звідси перед очима глядача відкривається чарівний вид на злиття Сава з Дунаєм, на задунайську низину і на місто Земун по той бік Сава. Гості довго любовались красою цього місця і через парк пішли до патріаршої палати.

Наступного дня, 10/IV, патріарша делегація зробила візити представникам світського уряду, при чому передала їм меморіал про роль Православної Всеруської Церкви в Вітчизняній війні. Ближче знайомство із світськими достойниками наступило під час парадного обіду в покоях патріаршої палати. В тому обіді брали участь достойники Білгороду: Синод Сербської Церкви з митрополитом Йосифом на чолі, міністри: внутрішніх справ о. протоієрей В. Зечелич, освіти п. В. Рибинкар, земельних справ о. протоієрей М. Смиляннич, голова Академії Наук д-р А. Белнич, голова Слов'янського комітету д-р Неделькович, голова Червоного Хреста о. протоієрей Кираматиевич, помічник коменданта м. Білгороду підполковник Д. Петрович, голова церковних братств м. Білгороду о. протоієрей І. Радович, настоятель кафедрального собору о. протоієрей Д. Васич і інші. З промовами виступили: митрополит Йосиф, який говорив про тісний зв'язок між Всеруською і Сербською Церквами і підніс «здравлицю» за патріарха Алексія, генераліссимуса Сталіна та за весь руський народ. У відповідь на це єпископ Сергій, дякуючи за сердечне прийняття делегації, зазначив однакову роль обидвох Церков Всеруської і Сербської в боротьбі проти німецьких загарбників, зокрема з великим признанням говорив про роль у тій боротьбі мученика за народну справу, патріарха Гавріїла і тих численних священиків, які вступили в ряди партизанів, а тепер беруть найживішу участь на чільних становищах нової Югославії під проводом народного героя маршала Тито. За нього, за Сербську Церкву на чолі з патріархом Гавріїлом, за Народну Скупщину, за Уряд і народи Югославії підніс свій тост єпископ Сергій. З наступних промовців міністр внутрішніх справ о. протоієрей Владо Зечевич, говорячи про роль духовенства в партизанській боротьбі, відмітив, що ця діяльність причинилась до слави і Сербської Церкви і сербського народу. Єпископ Мукачівський і Пряшівський Володимир у своєму слові підніс необхідність найтіснішого об'єднання Сербської Церкви із старшою сестрою Всеруською Православною Церквою і висловив побажання, щоб Всеруська Церква стала на чолі всіх Православних Слов'янських Церков. Таким знаменним акордом закінчився той обід. Після обіду делегатам

представилась численна група священників, членів Народної Скупщини, велике їх число ще раз підкреслило велику роль духовенства в житті сербського народу.

Ввечері делегація Московської Патріархії була на лекції професора Сербського університету о. протоієрея Димитриєвича, який ділився своїми враженнями від поїздки на московські торжества при виборі Патріарха.

В середу, 11/IV, єпископ Сергій в сослуженні членів делегації і сербських священників відправив Службу Божу Пржедєосвященних Дарів у домовій церкві Сербського Патріарха, а в 11 годині почалось засідання Синоду Сербської Церкви з участю Патріаршої делегації, на якому член делегації проф. Савінський зробив доклад про духовні школи в Радянському Союзі. В цей же день відбулась нарада єпископа Сергія з російськими священниками емігрантами, які досі знаходились під юрисдикцією Сербського патріарха і бажали возз'єднатися з Матерньою Церквою, про порядок і чин возз'єднання.

Наступний день, 12/IV, був посвячений пам'яті тих борців, сербів і руських, які впали в боротьбі за волю Югославії. Спершу члени делегації разом з митрополитом Йосифом і міністром ісповідань відвідали на Авалі могилу-пам'ятник «невідомих» героїв з 1-ої світової війни. Тут митрополит Йосиф відправив панахіду; після того переїхали до села Білий Поток, на братські могили руських бійців, що впали за визволення Білгороду. Єпископ Сергій відслужив над могилами тих героїв панахіду, а в своєму слові, між іншим, відмітив, з якою пошаною відносяться до їх могил сербські селяни. Звідси делегація переїхала до містечка Раковиці, в якому знаходиться старовинний сербський монастир. Тут делегацію зустріли із «славою» монахи, а ігумен привітав короткою промовою. По дорозі до монастирської церкви і з церкви до могили патріарха Димитрія, тут похованого, діти монастирської захоронки, сироти бійців, сипали під ноги єпископа Сергія квіти. Над могилою патріарха Димитрія єпископ Сергій відправив панахіду. Там його привітав представник світської влади і представниця місцевого товариства жінок-антифашисток, яка просила передати привіт руським жінкам і захоплення їх героїчною діяльністю під час війни. В монастирських будинках делегатам показали кімнати, в яких перебував під арештом патріарх Гавріїл і звідки його вивезли німці. В цей же день делегація відвідала ще руський Введенський жіночий монастир на передмісті Білгороду. Він недавно повстав, проте має гарний собор і домову церкву. Монахині частинно сербки, частинно росіянки; ігуменя Ангелина, росіянка. Їх мрія — повернутись на батьківщину.

Наступного дня, 13/IV, делегація оглядала церкви Білгороду. Почали з церкви св. Александра Невського, яка побудована в візантійсько-сербському стилі і робить гарне враження. Тут було повно народу. На привітання настоятеля єпископ Сергій висловив свою радість, що в столиці Сербії так шанують пам'ять руського св. князя, першого борця проти ворогів слов'янства — тевтонів. Церква в честь св. Сави, найбільш улюбленого святителя Сербської Церкви, колись зберігала в собі його мощі, але потім їх спалили турки. В тій Церкві похований патріарх Варнава; над його гробницею митрополит Йосиф відправив панахіду. В честь св. Сави серби задумують побудувати величну церкву на взір св. Софії у Царгороді, тільки ще більш грандіозну. Вже почалась була перед війною будова цього храму, виведено частину стін, поставлено багато колон з чистого італійського мармору, але задля війни ця будова спинилась. У другій половині дня делегати відвідали міський цвинтар,

який багатством художніх мармурових пам'яток, порядком і чистотою зробив на них добре враження. Тут є невелика руська церква, яку відвідали делегати і де їх привітав настоятель о. Неклюдов. Одягнувши мантию, єпископ Сергій пройшов на могили руських бійців і там відправив панахиду, сказавши зворушливе слово, присвячене їх пам'яті. Після того делегація ще відвідала церкву Покрова Пресвятої Богородиці, де була на молебні з акафістом. Ввечері того ж дня у єпископа Сергія були з ревізитою предсідник Народної Скупщини міністр Станкович та міністр земельних справ о. протоіерей Смиляннич. А після того відбувся чин возз'єднання з Всеруською Православною Церквою російських священників емігрантів.

З тими священниками на другий день, 14/IV, єпископ Сергій відправив Службу Божу в російській церкві св. Тройці, а ввечері делегація була на прийнятті в радянському посольстві.

В неділю, 15/IV, відбулась в кафедральнім соборі Служба Божа, яку правив єпископ Сергій спільно з єпископами Веніаміном Браничевським і Володимиром Мукачівсько-Пряшівським; в кінці її єп. Сергій сказав відповідне слово про єдність між Всеруською та Сербською Церквами.

16/IV делегація відвідала монахинь колишнього Лісинського монастиря з Підляшшя. Ще під час 1-ої світової війни той монастир евакуювали до Бесарабії, з якою він опинився в межах Румунії. Румуни вимагали від монахинь відправи на румунській мові; ті відмовились і переїхали до Сербії, де оселились в одному з монастирів; а коли той монастир зруйнували німці, монахині опинились у Білгороді. Тут вони очікують повороту на батьківщину. Делегати в цей же день побували в м. Земуні за Савою, оглянули там руську і сербську церкви та монастир. Після обіду єпископ Сергій приймав різні делегації, між іншим, від православних словенців і від богословського факультету Білгородського університету.

В наступний день, 17/IV, делегація, в супроводі митрополита Йосифа, єпископів Нектарія та Володимира і міністра-протоіеря Смиляннича, відвідала м. Сремські Карловці, літню резиденцію Сербського патріарха, в горах на березі Дунаю. По дорозі делегати милувались гарними краєвидами Сербії; між іншим, впали їм у вічі гарні муровані хати та будинки сербських селян, які свідчили про їх можливість. У Карловцях делегація оглянула прегарний патріарший собор і палату, сербські старовинні церкви та гарний будинок Духовної Семінарії. В патріаршій палаті та в семінарії хвилино вміщались тоді військові шпиталі. Гірша доля зустріла патріарший собор і домову каплицю в палаті. Їх розграбили та поруйнували, не дивлячись на їх художню красу, хорвати з четників Павеллича. У Карловцях поховані патріархи Георгій і Лукіан; над місцем їх спочинку відправили панахиду.

Ввечері, 18/IV, на честь делегації Всеслав'янський комітет Югославії влаштував урочистий бенкет, в якому брали участь митрополит Йосиф, єпископ Володимир, міністри, президент Академії Наук, професори університету, генерали та інші.

На другий день, 19/IV, делегати прощалися з церковним Білгородом; у церкві Константина і Єлени з віруючими, в патріаршій палаті за спільною вечерею — з єпископатом Сербської Церкви. І тут і там відбувся обмін теплими, сердечними промовами.

Через день, ввечері 21/IV, делегацію прийняв маршал Тито у своїй резиденції, в глибині великого парку. На цьому прийнятті були міністри-

священики і предсідник антифашистського віча д-р Рибар. За спільним столом маршал Тито підніс тост-здравицю за Всеруську Православну Церкву, Патріарха Алексія і за патріаршу делегацію. У відповіді єпископ Сергій підніс тост за героїчну армію Югославії, за її славного вождя маршала Тито. Прийняття у цього народного героя Югославії затянулось до пізньої ночі, лишивши по собі глибоке враження у членів делегації.

У неділю, 22/IV, делегати прослухали Службу Божу в домашній патріаршій каплиці, після якої були прийняті в Скупщині предсідником антифашистського віча д-ром Рибарем. Було зачитано наказ Уряду Югославії про нагородження Патріарха Алексія і єпископа Сергія орденами «Народного Визволення», а всіх інших членів делегації орденами «Братства і єдності». Д-р Рибар, доручивши ті високі відзначення, в привітальній промові відмітив великі заслуги Всеруської Православної Церкви у визвольній війні. Єпископ Сергій у відповіді подякував за високу нагороду і за сердечне прийняття патріаршої делегації народом, урядом і Церквою Югославії.

На другий день, 23/IV об 11 год. дня делегація покинула Білгород. На аеродромі прощали їх митрополит Йосиф і всі члени Синоду. Члени патріаршої делегації привезли з собою з Білгороду до Москви приемне переконання про найтісніший дружній зв'язок між нашою Церквою і Сербською. Темною хмаркою був лише брак відомостей про долю патріарха Гавріїла, голови Сербської Церкви.

Але і ця хмарка згодом розійшлась. Патріарха Гавріїла визволили союзні війська з відомого «табору смерті» в Дахау, де він опинився під кінець війни. Він ще довгий час мусів лікувати своє здоров'я і щойно 14 листопада 1946 р. повернувся до свого краю, де його ентузіастично вітало духовенство й народ. Цікаво й знаменно, що цей мученик-єрарх вважав одною з найперших своїх чинностей по поверненні звернутись до Святішого патріарха Алексія з повідомленням про свій поворот і приступлення до виконання своїх патріарших обов'язків голови Сербської Церкви. Це послання датовано днем 30/XI 1946 р. У ньому патріарх Гавріїл говорить про те, що «Сербська Православна Церква із своїм духовенством та народом ще більш, як від століття, мала у своїй сестрі, великій Руській Православній Церкві, — керманича свого життя і діяльності, а в великій братській руській народі і у матері, великій Руській Землі, покровительниці слов'янства, свою вікову пам'ять та оборону. Ми будемо з любов'ю та відданістю продовжувати й зберігати ті світлі традиції». Послання патріарха Гавріїла своїм змістом — зворушливий акт. Тому і відповідь Святішого Патріарха Алексія також прибрала незвичайну форму. Патріарх Алексій свою подяку склав не листом, а цю подяку мав висловити в його імені особисто найближчий співпрацівник Патріарха Алексія, митрополит Крутицький Николай.

Так щасливо склалось, що митрополит Николай увійшов в склад делегації Радянського Союзу на Слов'янський конгрес у Білгороді. Ця делегація прибула до Білгороду 3/XII 1946 р. околo 9 г. вечора. На вокзалі на приїзд митрополита Николая очікувала група духовенства: митрополит Йосиф, єпископ Валеріан, о. протоієрей Смилянч, заступник предсідника Народної Скупщини, архимандрити монастирів і священики стєлиці. Митрополит Йосиф, привітавшись з митрополитом Николаєм, відразу повідомив його, що патріарх Гавріїл дуже радий бачити його своїм гостем у всі дні перебування в Білгороді і очікує його у себе в палаті. Дійсно, у вестибюлі своєї палати урочисто і надзвичайно сер-

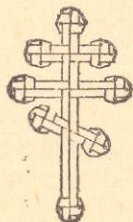
дечно привітав патріарх Гавріїл митрополита Николая. На тій зустрічі були присутні всі сербські архієреї, які тоді були у Білгороді, і вище духовенство.

На другий день, 4/XII, відбулась урочиста церковна зустріч у кафедральнім соборі св. архистратига Михаїла. Вкінці літургії митрополит Николай став на архієрейській кафедрі і звернувся до Святішого патріарха Гавріїла із словом, в якому передав привіт йому, Церкві, Уряду і народу від Патріарха Алексія, від Всеруської Церкви і руського народу, а далі говорив про дружбу обох Церков і народів, як до війни, так і під час війни, висловив захоплення величністю старовинної Сербської Церкви і підкреслив, що Всеруська Церква молилась за патріарха Гавріїла у дні його страждань та схиляє перед ним свою голову. Слово митрополита Николая викликало у слухачів ентузіазм і вони не змогли здержатись, щоб кілька раз не крикнути в захопленні «живію». Патріарх Гавріїл із свого патріаршого трону відповів словом «напоєним його любов'ю до Руської Церкви, Патріарха Алексія і до нашого краю» (слова митрополита Николая, Журнал Московської Патріархії № 12 за 1946 р., стор. 10). Обмінявшись цими сердечними промовами, обидва високі ієрархи «облобизались перед лицем всіх вірних на знак єдності і взаємної любові наших Церков» (слова митр. Николая).

У наступних днях, до відкриття Слов'янського конгресу 8/XII, митрополит Николай відправляв Службу Божу в руській Троїцькій церкві і відвідав усі столичні та доколичні церкви й монастирі. «І скільки щирої гарячої любові до Руської Церкви, до нашого Патріарха і до себе я бачив при тих відвідинах від наших єдинокровних і єдиновірних братів сербів!» (слова митр. Николая).

8/XII 1946 р. відкрився Слов'янський конгрес. В його засіданнях брали участь і митрополит Николай і патріарх Гавріїл. Обидва вони виступали з промовами, які зустрілись з признанням делегатів; їх обох тепло зустрічали. Митрополит Николай увійшов теж у склад ділової президії конгресу. В бенкетах на честь конгресу: в першій, яким вітав делегатів Слов'янський Комітет, і заключній після закінчення конгресу, який влаштував маршал Тито, брали участь обидва високі ієрархи і на обох прийняттах маршал Тито виявляв свою пошану достойникам Церкви.

Після закінчення конгресу митрополит Николай, прощаючи патріарха Гавріїла, подякував йому за сердечну, повну батьківської любові, гостину. «З відвідин Святішого патріарха Гавріїла і Сербської Церкви я привіз міцне переконання у непорушності та щирості дружби наших Церков» — стверджує митрополит Николай.

СТІТТИ

„Убогі духом“

Між Христовими «блаженними» на першому місці стоять «убогі духом» («птохой то пнєвматі» — в грецькому оригіналі).

Христос дуже сприяв убогим у звичайному розумінні, тобто, таким, у кого немає матеріальних засобів до життя. Чимало екзегетів пояснює цю євангельську фразу саме під цим кутом: «убогі духом» — це ті, що не прив'язуються до земних багатств, хоч їх і мають. Убогість, сама собою, не є чеснотою, бо можна бути вбогим, а в душі пропадати за багатством. Все-таки, вже й сам факт убогості, як виходить з Христової притчі про багача і Лазаря, Бог у Своему суді над людьми зараховує на користь убогої людини. В тій притчі Авраам говорить до багача в пеклі: «Дитино, згадай, що ти прийняв твое добро (та агатга) в житті твоїм, а Лазар подібно (прийняв) зло (та кака)».

Коли б Христос у своїх «Блаженних» мав на думці матеріальну вбогість, то Він ніколи не сказав би «вбогі духом», бо це надто тонке поняття, для простолюддя не легко зрозуміле, а сказав би якимсь простіше.

Але чи ж можливо, щоб Христос ставив «убогих духом» саме на першому місці між «блаженними», коли б Він тут мав на думці вбогих під матеріальним поглядом? Логіка каже, що Христос на перше місце між Своїми «блаженними» повинен був висунути таку чесноту, з якої всі, далі вичислені, родяться, наче від свого кореня. А матеріальна вбогість аж ніяк не може бути поставлена на таке початкове місце.

Значить, таки треба ці Христові слова брати так, як вони й сказані: «вбогі духом» — це тільки аналогія до матеріальної вбогості. Це метафора, яка переносить образ матеріальної вбогості на внутрішнє духове життя людини. Але ж таке розуміння цієї Христової фрази доводить нас у першому моменті до труднощів.

Невже «вбогі духом» є вбогі духовим життям: люди, духово нерозвинені, без виробленого розуму, безкритичні, без своєї волі, без глибших почуттів, без свого твердішого «я»? Можна б тут покликатися на Христове слово: «Амїнь, кажу вам, коли б ви не навернулися і не сталися, як діти, певно не ввійдете в царство небесне» (Мат. 18,3). Діти духово ще нерозвинені. Невже така Христова проповідь?

Це Будда проповідував зник внутрішнього і особистого життя, як спасіння, як втечу від життя. Христос, навпаки, провідує якнайбагатіше внутрішнє і особисте життя. Отже, нам слід оглядатися в Христових ідеальних зразках, в «убогих духом» та в «дітях», не за вбогістю внутрішнього життя, а за якимсь спеціальним багатством їх внутрішнього життя.

Екзегети, звичайно, пояснюють Христове слово про дітей так, що Христос має на думці дитячу невинність. Але ж ця невинність обумовлена тільки духовим нерозвиненням дітей, тому годі цю «чесноту» класти на перше місце. В дітей є повне й сердечне довір'я до своїх батьків, бо за прийняте добро діти відплачуються щирим прив'язанням до батьків. Дітей все у світі дивує, найменша дрібниця для них цікава й чарівна. Світ для дітей гідний подиву і страшний, бо для них — все тайна. В дітей ще нема ніякого «перефілософування», їх природа ще не звихнена ніякими мудруваннями і не пересичена, не замулена ніякими грішними переживаннями. Життєва «ржа» ще не зачепила природи дітей, людські інстинкти у них ще свіжі і один з одним у гармонії. Власне, ці прикмети дитячої душі конче потрібні для людей, щоб вони вірували в Бога і вповні довіряли Йому. А без віри не можна спастися. Щойно так Христове слово про дітей стає вповні ясне.

А «вбогі духом»? Чи людина в пустині, коли не має ні води, ні харчів, убога (під матеріальним поглядом)? Вона ж може мати при собі не знати які скарби, а погибати без води і їжі! Така людина нещасна, одначе, не вбога. Вбога є тільки та людина, яка не має засобів до життя, а кругом себе, в інших людей вона бачить багатство. Отже, поняття вбогості є двочленне, складене з контрастів.

Так і духова вбогість являється як двочленна свідомість, складена з контрастів: у мене нема духового багатства, а в світі, кругом мене воно є. Де у світі? В інших людей, а перш за все у Бога.

Коли роздивляюсь по «світлиці» моєї свідомості, то нахожу в ній марноту моїх дотеперішніх осягів: яке марне моє пізнання тайн буття-життя, які мілкі мої почуття, яка хитка моя воля, — а яка безмежно багата Божа тайна!.. І почуваю себе духово вбогим, малим, немічним, тому й смиренным, — одначе, в безмежних рамах Божої тайни. А це приносить мені щораз далі збагачування душі, бо я тоді справді критично наставлений до світу і щораз далі шукаю правди й добра.

Тільки це шлях для безмежного росту душі — на Божу міру. Царства небесного я ще не осягнув, а доки його не осягнув, доти я вбогий духом, доти шукаю його й змагаюсь до нього.

Ясно, що не прив'язуватись до матеріального багатства — це тільки один фрагмент, одне з розгалужень «убогості духом». «Убогість духом» є коренем, з якого виростають усі інші християнські чесноти.

* * *

Філософ Спіноза виразно твердить, що «смиренність не є чеснотою» (Етх. р. IV, проп. 63). Це він так доводить: «Смиренність є смутком, який родиться з того, що людина освідомлює собі свою неміч». А кожний смуток, за Спінозою, є злом, тому що смуток обмежує нашу силу діяння. Так само й зарозумілість Спіноза зараховує до «немочі душі». (В Спінози «сила діяння» — це чеснота; протилежність до чесноти — це «неміч душі»; Спіноза не признає гріха в теологічному розумінні.)

Ясно, що Спіноза під «смиренністю» розуміє безнадійну неміч духа, духову прибитість, упадок духа, а не християнську смиренність. Справжня смиренність не є смутком і не обмежує нашої сили діяння, а, власне, побільшує її. Зарозуміла душа перецінює свої сили; а смирена душа належно оцінює свої сили. Спіноза не добачав тонкої гри контрастів у людському внутрішньому житті, а Христос (і за Ним

ял. Павло) всюди підносив оту гру; наприклад: «Будьте мудрі, як змії, а невинні, як голуби»; «тягар мій — легкий, і ярмо моє — приємне»; «і будуть останні першими, а перші — останніми».

Не є це всеодно, коли якась, з природи і з виховання, безталанна людина скаже: «Я нічого не знаю», та почувається прибитою духом, і коли Сократ говорив: «Я знаю тільки те, що нічого не знаю». Це не однакова «вбогість духом»! При своєму «незнанні» Сократ бачив безконечну кількість проблем, і, власне, такий духовий стан вів його до щораз далшого й глибшого знання. Аналогічно й євангельська «вбогість духом» веде до щораз більшого духового росту, як це ми вже сказали.

о. КОСТЕЛЬНИК ГАВРІЛ

Хруцький Сергій

Великий обвинитель унії (Докінчення)

Адресат книжки¹⁾

У книжці о. Камінського все ясне, крім одної точки: хто був адресат, до кого вона написана? Деякі моменти промовляють за тим, що адресат є тільки вигадана особа, задля літературної форми. Знову ж інші моменти наводять на гадку, що адресат був дійсною особою.

Ознайомлення із змістом твору о. Камінського само собою насуває думку, що цей лист-меморіал був написаний для православного адресата, а не до уніата. Було б нерозумним і навіть небезпечним з критикою унії виступати перед уніатським вельможею. Інакше представляється справа, якщо припустити, що адресатом о. Камінського був православний достойник, який грав якусь більшу роль у житті своєї Церкви. Православ'є в тому часі якраз переживало найкритичніші свої часи.

Проте, в кожного читача книжки о. Камінського, навіть у православного українця, виникає почуття здивування, як міг так критично, і до того ж правдиво та об'єктивно змалювати стан унії уніат, та ще й великий церковний достойник і саме в листі до православного вельможі. Очевидно, о. Камінський, пишучи свій твір, нічого для себе не шукав; зрештою, чого міг він шукати, пишучи приватного листа, що не був призначений для опублікування. Видно, те, про що писав о. Камінський, це його глибоке переконання, це правда, до якої він з болем і стражданням прийшов, до якої, крім шукання істини, його привела гаряча любов до свого народу. Тут треба підкреслити той факт, що о. Камінський не пориває з унією. Він далі лишається в уніатській Церкві і самої католицької віри зовсім не атакує. Його за цей твір не можна було оскаржити ні в якій догматичній ересі. Він тільки ясно бачить плачу гідний стан унії та непокоїться тим, до чого вона коїться. Ось чому так гаряче виступає він в обороні чистоти грецького обряду і богослужбової мови. Отже, найважливіше, що треба ствердити, це те, що о. Камінський до справи унії і православ'я головню підходить із становища сина свого руського народу.

¹⁾ Міститься, як особистий здогад автора. Ред.

З перших сторінок листа о. Камінського ясно видно, що його адресат був особою, яка особливо цікавилася справою обсади Луцької православної кафедри після її опорожнення єпископом кн. Святополком-Четвертинським в 1684 р. Цього луцького вельможу (о. Камінський титулує його, «Ваша Милість») непокоять поголоски, що у виборах нового Луцького владики мають взяти участь також і латинники, і він про ті чутки доносить до Львівського владики Йосифа Шумлянського, якого тоді ще всі вважали православним. Луцьке братство своїм протестом зірвало унійний собор у Люблині 1680 р. Отже, виходить, що о. Камінський писав свій лист-меморіал до православного Луцького вельможі, який дуже цікавився справою обрання нового Луцького єпископа. Найсправдоподібніше тим адресатом була особа, що мала шанси при елекції стати Луцьким єпископом. На жаль, свободної елекції Луцького владики, якої очікували і лучани і сам о. Камінський, тоді не відбулось. Не допустив її єп. Й. Шумлянський. Свобідний вибір Луцького єпископа перекреслив би всю його унійну підготовчу роботу, знівечив би весь його єзуїтський план запровадження унії. Шумлянський почав свою протиакцію. Старий інтриган і хитрий лис, він спочатку говорив про свободну елекцію, між іншим і о. Камінському, і запевняв, що ні сам він, ні його брат не конкурують на Луцьку кафедру. Але з елекцією зволікав. Водночас, хто знає, чи поголоски про участь латинян у виборах православного владики не пустив сам єп. Шумлянський, щоб лучани не дуже жалували за тим, що нового владику мають не з елекції, а по призначенню. І дійсно Шумлянський якийсь час сам завідував Луцькою єпархією, а згодом в 1685 р. іменував Луцьким єпископом свого брата Афанасія. Таким чином, елекції Луцького владики в 1684 — 1685 рр. не відбулось, і хто тоді був би кандидатом лучан в єпископи, не знаємо. Але можна цілком певно припускати, що тим кандидатом на виборах (1685) найскоріше була б та сама особа, яку вибрано на Луцького єпископа при наступній свободній елекції. Вона відбулась у 1695 р. по смерті єп. Афанасія Шумлянського. Тоді обранцем лучан був «Його Милість вельможний пан Дмитрій на Жабокриках Жабокрицький, подчаший Вількомірський, подвоевода енеральний воеводства Киевського, Луцький писар гродський і подстароста Кременецький».

Д. Жабокрицький був відомий в громадянстві як ревний оборонець православної віри. Це була освічена, начитана і впливова особа. Ще в початках 90 років XVII ст. Жабокрицький, ставши підстаростою Кременецьким і помітивши упадок та розлад Кременецького Богоявленського братства, взявся за його піднесення, реорганізував раду братства, впровадивши до неї двох членів Луцького Крестовоздвиженського братства, свого кривняка, Семена Жабокрицького, і Стефана Копистенського, і за їх допомогою, а особливо — Семена Жабокрицького, допровадив братство до повного порядку. Не улягає сумніву, що Дмитро Жабокрицький дуже цікавився справами Луцької єпархії і близько до них стояв та що саме він був би кандидатом на Луцьку кафедру і при елекції 1685 р. Тому можна припускати, що саме для нього писав свій меморіал о. Камінський.

Жабокрицький Дмитро, в чернецтві Діонісій, мав труднощі при своєму висвяченні в єпископи через те, що був жонатий на вдові, і щойно мармароський єпископ Йосиф висвятив його в єпископи. Але цього висвячення не uznawali за правильне ні уніати, ні дехто з православних. А Йосиф Шумлянський, який з вибором Жабокрицького втратив

монастирі Луцької єпархії, просто кричав про самозванство Жабокрицького, про порушення канонів і навіть про обман короля. І ця безупинна репресія і нагінка на Жабокрицького вкінці зламала цього ревного оборонця православної віри і в 1702 р. він став уніатом; тоді про його самосвятство вже ніхто не говорив. Але недовго уживав спокою єп. Жабокрицький. Бо, коли, в часах спільної війни Польщі і Росії проти Швеції, на Волинь ввійшло російське військо, Жабокрицький в 1704 р. втік до Угорщини і там перебував до 1708 р. А коли, врешті, відважився вернутися до Луцька, то його видали до Росії, і він скінчив своє життя на засланні в 1709 р.

А тепер вернемось до наголовка, що його творові о. Камінського дав копіїст, якщо не сучасник о. Камінського, то в часах, близьких до нього. Він міг знати, до кого писав о. Камінський, і з його словами слід рахуватись: „Manuscripta W. Oycu' Kamińskiego pisane do pewnego Uniaty Litewskiego przeciwko Uniatom, ale nie dokończzone“. Оскільки копіїст називає адресата уніатом, а зміст самого твору безсумнівно свідчить про православного адресата, то ця суперечність може усунути лише гіпотеза, що адресатом о. Камінського був саме Д. Жабокрицький. Бо лише Д. Жабокрицький був і православним (в моменті написання листа) і уніатом (від 1702 р. в часах і очах копіїста). Другої такої особи серед Луцьких церковних діячів не було. Далі, копіїст називає адресата «литовським уніатом». Це теж вказує на Д. Жабокрицького, бо його, як підчасного Вількомірського, можна було називати «литовським уніатом». Копіїст теж не називає адресата духовною особою, лише уніатом, щепто світською особою. Жабокрицький, коли до нього писав о. Камінський, був ще світською людиною, отже, і те свідчить про нього, як про адресата. І, врешті, сама доля меморіалу о. Камінського, тобто той факт, що він не згинув безслідно, дає змогу припускати, що найбільш правдоподібним адресатом цього меморіалу був саме Жабокрицький.

Якщо нашим правовірним греко-католикам в 1929 р. ця смілива і розторощуюча критика унії від уніата здавалася скандальною, хоч тодішня наша дійсність яскраво свідчила про її правдивість, то оскільки ж більше була вона такою в тих часах, коли польський уряд і римське католицитво добивали рештку нашої прадідівської Церкви? На ті часи твір о. Камінського був небезпечною, нелегальною і просто ре-вслюційною книжкою. Як же легко міг загубитись меморіал о. Камінського, що був написаний тільки до однієї приватної особи? І знову тільки Д. Жабокрицький міг причинитись до того, що меморіал о. Камінського не пропав. Поки він ще був православним, то, як ревний оборонець православної віри, він міг цей меморіал поширювати в колі найближчих співробітників і однодумців. Це водночас скріпляло і його положення в громадянстві.

Луцьке середовище тоді найбільш надавалося на те, щоб у ньому міг зберігатись твір о. Камінського. Воно довго обстоювало православну Церкву. Ще в 1711 р., коли Луцька кафедра після Жабокрицького була вільною, лучани вибрали на єпископа православного Кирила Шумлянського, сина Афанасія (Луцького єпископа від 1685 до 1695 р., тайного уніата). Які сильні були ще в Луцьку традиції православ'я, коли син тайного уніата, Кирило Шумлянський, сам був ревним православним і радше покинув у 1712 р. Луцьку кафедру і Польщу, ніж згодився приступити до унії. Почаївська Лавра щойно в 1720 р. стала уніатською. Це все свідчить про те, що лише в тій частині Волині (Луцьк — Крем'янець) найкраще міг зберегтись твір о. Камінського. Жабокриць-

кий перед єпископством був писарем громадським у Луцьку і підстаростою Крем'янецьким. Навіть ставши уніатом, Жаборицький, як учена людина, що любила книжку, не міг змінити свого відношення до меморіалу о. Камінського.

Як сказано вже на початку, о. Царевич, від якого одержав манускрипт о. Камінського академік Щурат, купив його в Тернополі. І це теж дещо промовляє за те, що меморіал о. Камінського був написаний для Жабокрицького. До Тернополя цей меморіал міг легко потрапити з Луцька чи Крем'янця. А крім того, Жабокрицький, ще будучи православним єпископом, мав безпосередній зв'язок з Галичиною. Йому король Август II дав у презенті адміністрацію монастиря в Підгірцях, коло Олеська (в Галичині), бажаючи ласкою перетягнути його на унію. Отже, і через той монастир у Підгірцях твір о. Камінського міг потрапити на Тернопільщину.

У світлі всіх тих моментів найбільш правдоподібним виглядає, що адресатом о. Камінського був Луцький городський писар в 1685 р. а від 1695 р. Луцький православний владики, в чернецтві Діонісій Жабокрицький.

Дивна доля цього рукопису! Написаний він був у 1685 р. для Луцького православного світського вельможі, а на світ Божий з гробу виходить в 1909 р. в хаті греко-католицького священика на Теребовельщині, в Галичині. Видано його друком товариства греко-католицького духовенства, і хоч оо. василияни спробували знову до гробу впакувати книжку найбільшого з василиян, проте майже весь наклад книжки зберігся в церкві св. Преображення у Львові, де парохом тоді був великий прихильник православ'я о. Дометій Садовський. Написаний був цей історичний документ у той час, коли на західних українських землях православна Церква загинула під тиском польського уряду, і унія мала досягнути найбільший свій тріумф; а стає він відомим нашому церковному громадянству в той час, коли народ наш з уніатської Церкви повернувся знову до своєї предківської — Православної Церкви.

Св. Йоасаф, єпископ Білгородський *)

Серед ієрархів Православної Руської Церкви XVIII сторіччя знаходився цілий ряд визначних святителів, з котрих деякі причислені до сомну святих, наприклад: св. Митрофан Воронежський († 1703 р.), св. Тихон Задонський († 1783), св. Дмитрій Ростовський († 1709), св. Інокентій Іркутський († 1731), св. Йоан Тобольський († 1715) та св. Йоасаф Білгородський († 1754). Це були люди, що змогли згармонізувати високий ідеал християнського аскетизму з подвигами пастирства, ідеал чернечого відречення від світу із служінням своєму народові та його державі.

Цей нарис ми присвячуємо одному з названих святителів — Йоасафові, єпископові Білгородському. Ім'я св. Йоасафа (Горленко) було

*) Цей нарис написаний на основі статті А. Молчановського в «Журналі Московської Патріархії», р. 1945, № 3.

незвичайно популярним у народі ще задовго до його канонізації. Проф. А. С. Лебедев, що спеціально досліджував історію білгородських архієреїв, зазначає, що богомільне і щире почитання цього святиеля, як святого, почалося негайно ж після його упокоєння.

Через два роки після похорону св. Йоасафа його тіло було знайдено цілковито нетлінним; обличчя зберігало схожість з його портретами; не торкнулося тління й одягу святиеля, хоч місце похоронення його не відзначалося сухістю. Єпископ Білгородський Феоктист (Мочульський) наказав закрити вхід у гробницю святиеля, але це розпорядження, мабуть, не було виконано, або виконувалося лише за життя єпископа Феоктиста († 1818 р.), тому що, згідно із свідченням наших джерел, гробниця св. Йоасафа залишалася відкритою для почитателів його на протязі усіх літ.

Св. Йоасаф Горленко родився в 1705 році 8 вересня, в місті Прилуках, Чернігівської області. В святім хрещенні був названий Йоакимом. Прадід святиеля, Лазар Горленко, і дід його, Дмитрій Горленко, були полковниками прилуцького козацького полку; вони користувались гарною військовою славою серед товаришів та, крім цього, відзначались релігійністю. Батько св. Йоасафа, Андрій Дмитрович був бунчужним товаришем при гетьмані Данилові Апостолі. Таким чином, предки святиеля належали до категорії так званої козацької старшини. Батько святиеля, Андрій Дмитрович, і мати, Марія Данилівна, донька гетьмана Данила Апостола, виділялися посеред їх оточення своєю релігійністю, вірністю церковному уставу та широю добродійністю. В побожній сім'ї маленький Яким набув початкові добрі нахили, які згодом розвинулись та зросли в ньому до більшого ступеня. Батьки мріяли про військову кар'єру для свого сина та, розуміючи користь шкільної освіти, віддали його восьмирічним хлопчиком до Київської Братської Школи (Академії).

Перед Йоакимом Горленком стояло отвором багате й принадне життя: його чекали пишні чини та високі звання, але він ще в дитячі роки відчув потяг до монашества. Є відомості, що коли юнак Йоаким виявив свій намір батькам, то зустрівся з їх рішучим протестом. Але Йоаким не зміг противитися покликові своєї душі: Він випрохав дозволу виїхати у Київ і спрямував свої кроки до Києво-Межигірського монастиря, де протягом року відбував новіціат.

«В год 1725, а от рожденія моего 20. місяца октомврія дня 27 принял рясу от Всечестного отца іеросхімонаха Федора в Києво-Межигорском монастырі... і наречен в іночестві Іларіоном», — пише святиель у своїй автобіографії.

Вже потім інок Іларіон дав знати про те, що сталося, своїм батькам, прохаючи водночас прощення за непослух, якого допустився в ім'я любові до Христа. Батьки приневолені були погодитися з фактом. Через два роки Іларіон був переведений у Київський Братський монастир, де прийняв «великий постриг» з найменуванням його Йоасафом. Це сталося в 1727 році 21 листопада. 6 січня 1728 року Йоасаф був рукоположений в ієродиякона та назначений лектором у Києво-Братську Академію, де пробув, на цій же посаді, три роки. Як представник від Академії, св. Йоасаф вітав промовою нового Київського архієпископа (згодом митрополита) Рафаїла Заборовського. В 1734 році св. Йоасаф був рукоположений у чин ієромонаха та переведений у Київський Софійський Собор із назначенням (10 січня 1735 р.) членом консисторії. В 1737 році св. Йоасафа назначено ігу-

меном Мгарського Свято-Преображенського монастиря — під Лубнами. Тут св. Йоасаф сильно підупав у здоров'ї. Звідси, в 1742 році, їздив св. Йоасаф у Москву за пожертвами на погорілий монастир. 28 листопада 1742 року, в неділю, св. Йоасаф у присутності цариці Єлизавети Петрівни виголосив прекрасну промову, в якій розвинув думку, що «недалеко від нас життя вічне: драбина до нього лише о двох ступенях перед нами: це — любов до Бога та любов до ближнього».

Промова ця зробила сильне враження на високопоставлених слухачів і, зокрема, на саму царицю. В 1744 році св. Йоасафа було поставлено архимандритом. В ньому самому році св. Йоасаф був назначений намісником св. Троице-Сергієвої Лаври, а чотири роки згодом прийшла номінація св. Йоасафа на єпископа Білгородського (Білгород коло Харкова). Це сталося 6 серпня 1748 року в день Преображення Господнього.

Багато трудів поклав св. Йоасаф на посту архіпастиря для просвічення своєї пастви світлом Христового вчення. Тим більше, що у своїй єпархії застав великий занепад, який потребував цілковитої віднови і поправи. Св. Йоасаф виписав із Москви «Книжицу о церковних Таїнствах» та вимагав, щоб парафіяльне духовенство вивчило її і катехизм — як мінімум богословської освідомленості. Згідно з розпорядженням св. Йоасафа, священники у всі неділі та празничні дні обов'язані були при кінці Літургії навчати народ св. Письма і молитов та пояснювати зміст церковних богослужень. Рішучу боротьбу провадив св. Йоасаф з розколом старообрядців та із сектантством.

Св. Йоасаф представляв видатну, багато наділену, духовну індивідуальність. У ньому сполучився великий природний розум та велика жадоба знання з гарячою любов'ю до Христа й непогамованою волею до доброго. На той час, святитель був добре освіченою людиною, що не переставав побільшати й розширювати обсяг своїх знань до останніх днів свого «путешествія в світі цім» (так назвав св. Йоасаф свою автобіографію). Власна бібліотека св. Йоасафа була незначною, для домашнього читання; він переважно користувався книгами з бібліотеки Харківського колеґіума. Ми маємо змогу встановити круг наукових заінтересувань святителя на підставі змісту книжок, які перебували в нього. І так серед них переважають твори історичного та церковно-історичного змісту: твори Йосифа Флавія, церковна історія Євсевія, Руфіна, Сократа, Феодорита, Созомена, Єваґрія, Никифора, Калліста і ін. Із ексегетичних творів св. Йоасаф особливо високо цінив працю Феофілакта Болгарського (пояснення четвероєванґелія). Великою увагою святителя користувалися твори св. Кирила Єрусалимського, особливо його «Катехизм». Взагалі, зацікавлення св. Йоасафа охоплювало широкий круг предметів богословського знання: церковну історію, літургіку, ексегетику, гомілетику та апологетику. Відмічуємо, що святитель цікавився також питаннями астрономії та медицини.

Однак, допитливість свого розуму і свої знання св. Йоасаф покірно складав до підніжжя Хреста Христового, що являє собою найвищий прояв Божої сили й Божої премудрості. Його свята душа вельми живо відчувала всюдиприсутність Божества, як струни дорогоцінного музичного інструменту видають звук від найделікатнішого коливання ефіру...

Св. Йоасаф був безмежно милосердний для всіх, що шукали помочі. Під час архіпастирських візитацій своєї єпархії св. Йоасаф близько стикався з простим народом: провадив з ним прості, сердечні розмови про Христа Розп'ятого, про святу віру, не залишав також без уваги й щоденних потреб простолюддя. Святитель суворо заборонив посилати на поле до роботи матерів, що кормлять грудьми дітей. Всі свої доходи з численних маєтностей Білгородського архієрейського дому святитель призначував, виключно, на милостиню та підмогу погребуючим. Іноді св. Йоасаф особисто відвідував міську бідноту, або потайки, серед ночі, в одязі звичайного монаха, розносив милостиню, по домах нуждарів, удів та сиріт. Часто, в зимову студінь, св. Йоасаф купував дрова. Власноручно рубав їх та розносив їх тим, що замерзали від холоду. Знала Білгородська біднота свого тайного благодотворителя та й не одна гаряча молитва понеслася до небесних висот за дивного архієрея Йоасафа...

Св. Йоасаф, хоч був слабого здоров'я від уродження і двічі переніс важку недугу, коли був ігуменом Мгарського монастиря, однак, ніколи не порушив постів, положених по уставу св. Церкви. Оповідують, що ще під час побуту в своїх батьків, коли в домі Горленків було повно гостей, а столи були заставлені різними святочними стравами, св. Йоасаф сидів збоку і навіть не доторкнувся до тих страв. Могутній дух святителя перемагав фізичну неміч, а тілесні недуги були для нього радісним хрестоношенням. Св. Йоасаф кожну годину свого життя супроводив молитвою: «Буди благословен день і час, в онь же Господь мой, Ісус Христос, мене ради родися, расп'ятіє претерпі і смертю пострада. О Господи, Ісусе Христе, Сине Божий, в час смерті моея прийми дух раба Твого, в странствії суцця, молитвами Пречистія Твоея Матери і всіх святих Твоїх, яко благословен еси во віки віков. Амінь».

Дня 10 грудня 1754 року в 5 годині пополудні тихо погас цей святитель, проживши на землі 49 років, 3 місяці і 2 дні. Він помер у селі Грайворон, коли вертався з Прилук до Білгороду. Його тіло перенесли в Білгород і дня 28 лютого 1755 року похоронили в Свято-Троїцькім кафедральнім соборі. В народній пам'яті образ св. Йоасафа залишався живий. До могили святителя невпинним потоком ішли богомольці-прочани та молилися до нього, як до святого. В матеріалах для біографії св. Йоасафа, виданих Н. Д. Жеваховим, занотовано біля 277 випадків чудесної допомоги св. Йоасафа різним особам. В 1909 році діяла в м. Білгороді спеціальна комісія по розслідуванню чудес, довершених над гробом св. Йоасафа. Комісія зареєструвала нові 54 чудесні випадки уздоровлення хворих, які не попали до матеріалів Жевахова. Всі ці випадки опубліковані в брошурі: «Знаменне милости Божией по молитвенному предстательству святителя Йоасафа (Горленко), епископа Белгородского и Обоянского (Курск, 1909)».

Канонізація святителя Йоасафа, яка відбулася в 1911 році, була лише канонічним оформленням того, що фактично існувало вже півтора століття.

Де в наших церквах за уніатських часів був патроном Йоасафат Кунцевич, там найкраще буде замістити його св. Йоасафом, єпископом Білгородським. Їх імена подібні, отже, народ найлегше привикне до такої зміни.

Нехай же св. Йоасаф, народжений з крові і духа нашого побожного народу, стане нашим заступником перед престолом Всевишнього та вимолить у Бога великих і богатих милостей для нашої відродженої Православної Церкви.

о. Н. ПАВЛОСЮК

Протопресвітер КОСТЕЛЬНИК Гаврііл

„Непомильність“ папи і римської Церкви (Продовження)

V

ПАПИ ЛЕВ I ТА ІОАН VIII ВОЮЮТЬ ПРОТИ ВСЕЛЕНСЬКИХ СОБОРІВ

Другий вселенський Собор (381 р.) у своєму каноні 3 каже: «Єпископ Константинополя нехай має старшинство (першенство) честі після єпископа Рима, тому що Константинополь є Новий Рим». З покликом на цей канон те саме повторив четвертий вселенський Собор (451 р.) у своєму каноні 28 і ще більше розвинув мотивацію.

Папа Лев I у своїх протестаційних письмах проти 28 канону четвертого вселенського Собору мусів звернутися й до другого вселенського Собору, і так підриває його значення, ніби це був Собор лише «кількох єпископів» і ніби той Собор не прислав до Рима жодного такого свого вирішення, яке признавало б царгородському єпископові перший ранг після римського єпископа.

Канон 28 четвертого вселенського Собору виразно згадує, що на другому вселенському Соборі було 150 єпископів. Отже, Лев I добре знав, що він говорить неправду про число учасників на другому вселенському Соборі, але він цим способом хотів зазначити, ніби це був марний Собор, якого він не признає за вселенський. Так само папа Лев I був свідомий і того, що він неправдою воював, коли твердив, що другий вселенський Собор не прислав до Рима свого 3 канону. Лев I хотів цим способом пояснити, чому тодішній папа Дамас I не протестував проти 3 канону другого вселенського Собору. Дамас же насправді тому не протестував, що він ще не мав ані тієї відваги, ані тих виразних папських зазіхань, якими відзначався Лев I.

Для нас має вагу не те хитре воювання Льва I, а те, що «непомильний» папа через 70 років після другого вселенського Собору не хоче признати тому Соборові ніякого значення, і йому навіть не приходило на думку, що його наслідники таки будуть змушені історією признати той Собор за вселенський! Деж тут папська непомильність? А може це не було «ex cathedra»?

Якщо так, то тоді Лев I протестував проти 28 канону четвертого вселенського Собору тільки як приватний чоловік, а не «ex cathedra», отже, той канон залишився в своїй силі, а він каже, що римський епі-

скоп має старшинство честі, тому що він є єпископом царського міста («діа то базилеуейн тен полін екейнен»).

На це римські теологи поставлять нове розрізнення: що «ex cathedra» є тільки головне твердження папи, а не його мотивація. Значить, неважні є 28 канон четвертого вселенського Собору і 3 канон другого вселенського Собору, але й мотивація папи Льва I також неважна (не є непомильна).

Ми могли б поставити ще далі розрізнення, папські теологи поставили б знову інше — і так без кінця. Але киньмо цю негідну гру словами і поняттями та поставмо справу «по-людському». За римською догматикою, другий і четвертий вселенські Собори непомильні у своїх догматичних вирішеннях, а в оцінці папської позиції в Церкві вони, ніби, помилялися (бо не признавали римському єпископові першенства на основі Петрового наслідства і признали йому тільки першенство честі, а не повну юрисдикцію). Як це? Щоб ті Собори мали дар непомильності в тонких догматичних проблемах, а в справі папства, яку з досвіду і з традиції добре знали, щоб вони помилялися?! Чи це не образа для тих вселенських Соборів (і для всіх дальших у I тисячолітті, бо вони стояли при тому самому погляді)?! Так штучно, так неприродно та нещиро тільки в Римі призвичаєні думати й вірувати!

За нинішньою римською догматикою, тільки те з вирішень вселенських Соборів непомильне, що затвердив папа. Це дуже спрощує для римлян усі конфлікти пап з вселенськими Соборами. Все-таки, це ще не усуває всіх труднощів, бо й папи суперечили один одному. Ту решту, як ми вже сказали, паписти усувають так, що по-адвокатському вигладжують різниці між твердженнями різних пап. Кінець-кінцем, уся ця гра доводить до тієї ілюзії, ніби непомильне є все те, що в римській Церкві нині має признання й затвердження папи. Очевидно, це «нині» щораз пересувається далі, а римська Церква переконує своїх вірних, ніби вона (тільки вона) все держить так, як було в Церкві від апостольських часів. Ось завдяки такій сполучі ілюзій та ідеалів римська Церква, кінець-кінцем, може черпати повними пригорщами з «непомильності» папи, ніби все, що тепер у римській Церкві признано, є плодом папської непомильності. Якби римо-католицька Церква була маленька і убога, то «непомильність» пани була б смішною зарозумілістю. Але багатство і сила завжди засліплюють!

* * *

На вічну ганьбу римській Церкві буде її «восьмий вселенський Собор», що відбувся в Царгороді в 869—870 рр. На тому Соборі римляни судили славного царгородського патріарха Фотія, сміливого борця проти папських узурпацій, якого новий цар, Василь Македонець, скинув з престола.

При відкритті того Собору брало участь всього 12 єпископів, патріарх Ігнатій і 3 папські легати. Як на вселенський Собор, аж смішно замале число! З часом росло число «розкаяних» єпископів (які під тиском царя відреклися від Фотія й піддалися римлянам). На декреті Собору підписалися 102 єпископи. Римляни тут були всесильні, бо з ними тримав цар (який ще не мав поняття про справжні наміри Рима).

Коли ж після смерті патріарха Ігнатія цар Василь знову покликав Фотія на патріарха, римляни змінили тактику. На Соборі в Царгороді 879 р., на якому було 380 єпископів, вони не тільки що замирилися з Фотієм, але признали той Собор за вселенський і відкинули та анафемізували попередній, протифотіанський Собор. Головний папський легат, єпископ Павло, після свого підпису на соборному декреті написав: «Я відкидаю і анафемізую Собор, що був проти нього (Фотія) в Царгороді..., те зборище я ніяким чином не вважаю за Собор»²²).

Нергенрöther, великий оброненець пап проти Фотія, хоче бачити в тій дописці тільки греське пофальшування первісного тексту. Але ж він на стор. 500 того самого тому наводить, що на Соборі заявляли: «і тепер ми анафемізуємо та відкидаємо все..., що проти нього (Фотія) зроблено», а папські легати ні словом проти того не виступили! Зрештою, такий був «*pervus logicus*» Фотіанського Собору з 879 р.

Папа Йоан VIII, між іншим, дав таку інструкцію своїм легатам на Собор: «Далі хочемо, щоб перед цілим Собором було проголошено, що Собор, скликаний проти вгорі названого патріарха, за днів Адріана, найсвятішого папи, відтепер і в Римі і в Царгороді має бути як небувший і не буде зараховуваний до інших святих Соборів»²³).

Папа надіявся, що такою тактикою «уступства» виторгне від Царгороду Болгарію, бо в боротьбі з Фотієм, властиво, йшло папам про Болгарію.

Коли ж Фотій не віддавав і не думав віддавати Болгарії під юрисдикцію Римові, Йоан VIII знову перекинувся на становище протифотіанського Собору з 869—870 рр. і викляв Фотія. А з часом римська Церква не завагалася, щоб той самий, протифотіанський Собор, який вона вже раз анафемізувала, підвищити аж до рангу «вселенського Собору» (це, за римським численням, восьмий вселенський Собор). Яка це безстидна і сумна «непомилність»! Все політика!

VI

«Filioque»

Папа Йоан VIII писав 879 р. до царгородського патріарха Фотія про «Filioque» («і Сина», яке латиняни всунули до символу віри): «Нехай знає (твое) братерство, що, коли недавно до нас прийшов той, котрого ти післав, і випитував нас про св. символ (віри), то найшов, що ми його бережемо ненарушеним, як він нам від початку переданий, ані ми до нього нічого не додали, ані нічого не відняли, бо ми добре знаємо, що тих, хто важиться таке робити, чекає тяжке осудження. І знову доносимо твоїй всечесності, щоб ти щодо цього слова (*de hoc articulo*), задля якого повстали соблазни в Божих Церквах, мав певне переконання про нас, що ми не тільки не вимовляємо його, але також і тих, котрі перші поважились, задля свого нерозуму, це робити, вважаємо за відпавших від святого Письма; вони перевертають святу науку Христа Господа і апосто-

²²) Цит. Нергенрöther: Photius. Regensburg 1867. Т. II, стор. 513.

²³) Migne: Part. Lat. T. 126, col. 869.

лів та інших Отців, які, соборно сходячись, передали св. символ віри. Іх ми до Юди зараховуємо, бо поважились такий самий злочин, як він, поповнити; справді, вони не передають на смерть Господнього тіла, але вірних, які є членами Його тіла, розривають і відтинають одних від одних та вводять їх у вічну смерть, або радше, як зробив той названий переворотний ученик, замучують»²⁴).

Походження Св. Духа від Отця і Сина (Filioque) — це в римській Церкві догма, схвалена на Соборах: латеранським четвертим (1215), ліонським другим (1274) і флорентійським (1439). Якже ж папа Йоан VIII, хоч, ніби, непомильний, міг так фатально помилитися в тій славній догмі римської Церкви, що цілком пристав до «схизматика» Фотія? Де ж подівся той непомильний уряд «confirmator fratrum» (утверджувач братів), що його папи, ніби, унаслідковують від ап. Петра? Адже, цими своїми словами папа Йоан VIII утверджував у вірі саме «схизматика і еретика» Фотія (з латинського ставновища), а до Юди зрадника зараховував усіх тих латинян, які поважилися, задля свого нерозуму, перевертати святу науку Христа Господа і апостолів та інших Отців, навчаючи, що Св. Дух походить також «і від Сина», і всуваючи цю фразу до символу віри... Значить, папа Йоан VIII, бодай принципіально, відлучив від Церкви цілу пізнішу римську Церкву за її догму «Filioque», а названі Собори принципіально відлучили папу Йоана VIII. Яка це чудова «непомильність» римської Церкви й римських пап!

Єдиний викрут для папістів тут був би такий, коли б вони могли заперечити автентичність цього письма Йоана VIII. Папісти дуже радо й дуже часто таким способом викручувалися в давніших віках, коли історія ще не була так добре відома, як нині.

Кардинал Humbertus, що, як папський легат, викляв царгородського патріарха Михаїла Керуларія, у своїй виклинаючій грамоті, між іншим, навів і таку причину викляття, ніби греки витерли (!) із символу віри слова «і від Сина». Але Hergenröther додає нотку до цих слів Humbertus-а: «Це обвинувачення показує, як слабо легати знали давнішу історію, а з другого боку: як глибоко закорінилось їх догматичне переконання»²⁵).

Mansi видрукував наведений лист Йоана VIII без усяких завваг. А Migne додав до нього таку нотку: «Фотій, між іншим, причеплюючи папі Йоанові вигадку, ніби він так само думав про походження Св. Духа, як греки, підробив оцей лист під іменем Йоана VIII, ніби писаний до нього, Фотія, про походження Св. Духа; але, мабуть, цей лист підробив сам Фотій, або хтось інший»²⁶). Migne покликається на те, що Іван, диякон римської Церкви, написав біографію папи Григорія I, де виказує, що той папа виразно говорить про походження Св. Духа також і від Сина, а ту біографію диякон Іван прислав папі Йоанові VIII, отже, ніби і він мусів так вірувати в походження Св. Духа, як і Григорій I.

Але ми бачили в попередньому розділі, які «salto mortale» потрапив робити Йоан VIII. В тому часі, коли Йоан VIII ішов на уступки Фотієві, він мав усі підстави написати такий лист Фотієві (який обвинувачував західну Церкву задля «Filioque»).

²⁴) Mansi: Sacr. Concil. coll. T. 17 A. Стор. 526.

²⁵) Там же. Т. III, стор. 758.

²⁶) Migne: Part. Lat. T. 126, col. 882.

Захід уже від папи Дамаса I (367—384) сформулював собі думку, що Св. Дух походить також і від Сина²⁷⁾. Бл. Августин висловив її цілком виразно і подав відповідну аргументацію²⁸⁾.

Реагуючи проти аріанізму, який уважав Божого Сина тільки за творіння, на Заході старалися всюди вивищити другу Божу Особу, щоб Її божество стало виразніше, і ось тим способом дійшли до «Filioque».

«Filioque» було визнано на іспанських синодах у Толедо 447 і 589 рр. з тим, що його треба вимовляти в символі віри. Одначе, в Римі прийнято «Filioque» в символ віри аж у XI ст. Ясно, що папи мусіли дуже протиставитися напоріві іспанської та галльської Церков, щоб не допустити «Filioque» до символу віри в римській Церкві. Папа Лев III (795 — 816) казав вирити символ віри на двох срібних таблицях, по-грецькому і по-латинському, без «Filioque»; ті таблиці повісив у церкві св. Петра, щоб усі знали, якої віри придержується римська Церква. Отже, ясно, що Йоан VIII, який певно ще бачив ті таблиці, мав добру підставу для свого письма до Фотія про «Filioque».

Папи були приневолені греками до такої поведінки щодо «Filioque». А становище греків було дуже сильне, бо III і IV вселенські Собори кажуть: «Віршив святий і вселенський Собор, що іншої віри нікому не вільно подавати або списувати або укладати або приймати або інших навчати. А ті, котрі б зважилися іншу віру укладати..., якби вони були єпископи або духовні, нехай будуть усунені з єпископства, а духовні з духовного стану»²⁹⁾.)

Гуртер до цих слів додає пояснення: «Відповідаємо, що цим декретом забороняється подавати іншу, тобто суперечну віру, а не подавати ясніший виклад тієї самої віри, і заборонено це тільки приватним особам, а не самій Церкві». Це відповідь у чисто римському стилі (крутість, щоб загуманити несвідомих). Що вирішив вселенський Собор, це — за загальним переконанням у I тисячолітті — міг змінити тільки вселенський Собор, а Гуртер тут лукаво підсуває слово «Церква», замість сказати виразно «вселенський Собор». Гуртер згори приймає, що «Filioque» не суперечить оригінальному символу віри; але ж це мав би сказати вселенський Собор, а не Гуртер, чи навіть краєві іспанські синоди в Толедо!

Або може лист Йоана VIII до Фотія в справі «Filioque» не «ex cathedra»? А нащо ж тоді взагалі в римській Церкві існує папська непомильність і те «ex cathedra», якщо папи не мають того божественного дару саме там, де він найпотрібніший?

Суперечність між Сходом і Заходом була розпалена, Йоан VIII забирає голос у тій суперечності не як приватна людина, а як папа, що веде за собою всю Церкву. В своїй конкуренції із Сходом Захід завжди вважав «Filioque» за свій догматичний винахід, і саме тим хотів відзначити свій престиж у всій Церкві. Ця течія, кінцево-кінцем, перемогла на Заході — справді аж тоді, коли Рим відірвався від східної Церкви.

І ось саме в такій найважливішій латинській догмі папи не могли зорієнтуватися вчасно, але своїм найвищим, апостольським авторитетом спиняли й ломили її ріст, а скріпляли становище «схизматиків» греків! Дивна непомильність! Одначе, латинські «звізці» не слухали своїх найвищих пастирів, що так фатально помилялися, і, вкінці, найвищі пас-

²⁷⁾ Гл. мою книжку: Спір про епikleзу. Львів 1928. Стор. 72—78.

²⁸⁾ De Trinit. XV, 47.

²⁹⁾ Цит. Hurter, там же. Стор. 315.

тирі пішли за своїм стадом, і дали своє непомилне «placet» на «Filioque».

Бачимо з цього прикладу, що в римській Церкві є ще вищий і ще більш «непомилний» авторитет, ніж папський: це латинський дух, дух римської Церкви, як громади. Той авторитет завжди перемагав пап, що хотіли йому противитися. Папи завжди були учениками того найвищого авторитету, а не його учителями.

Ось це справжній образ папського учительства і папської «непомилності».

VII

ВСЕЛЕНСЬКІ СОБОРИ АНАФЕМІЗУЮТЬ ПАПУ ГОНОРІЯ I ЗА ЄРЕСЬ

Шостий вселенський Собор (680 р.) осудив папу Гонорія I (625—638) за єресь монофелітизму, анафемізував його і виключив з Церкви (вже неживого). Це неабияка морока для папістів! Гефеле пише: «Це ж у найвищому ступені дивне, навіть неймовірне, що вселенський Собор анафемізував папу!»³⁰⁾

Все-таки, це вповні правдиве. В декретах того Собору не на одному місці це найвиразніше написано, наприклад: «Разом з ними (Сергієм, царгородським патріархом і ін.), за нашим «однозгідним» вирешенням, має бути з Церкви виключений і анафемізований папа Гонорій із Старого Рима, бо ми нашли в його письмі до Сергія, що він приймав його погляд і одобрював його безбожну науку»³¹⁾.

Якби тільки це, то папісти покликалися б на те, що жодний папа не затвердив анафеми на Гонорія I, і вже, у своїй уяві, виплили б на чисту воду. Але ж папа Лев II (682—683) прийняв декрети шостого вселенського Собору і також анафемізував Гонорія I. В своєму листі до царя він писав: «Заразом з цим анафемізуємо винахідників нової єресі, тобто Феодора, фаранітського єпископа, Кира александрійського, Сергія, Пірра, Павла, Петра, зверхників (а властиво наїздників) царгородської Церкви, як також і Гонорія, який цю апостольську Церкву не освічував наукою апостольського передання, але безбожною зрадою пробував підважувати непорочну віру»³²⁾.

В тому самому дусі писав Лев II про шостий вселенський Собор і Гонорія I до іспанських єпископів та до іспанського короля Ервіга.

Крім цього, сьомий і, за римським численням, восьмий вселенський Собори, приймаючи рішення шостого вселенського Собору, також і від себе анафемізували Гонорія I.

Які це великі й вимовні факти — чи можуть бути ще якісь більші?!

Одначе, для папістів і тут нема перешкод, бо коли людина задумиться якоюсь ідеєю, то повторятиме за Гегелем: «Не годяться історичні факти з моєю теорією, — тим гірше для історії».

Несмак по анафемі на Гонорія I відчував уже папа Адріан II (867—872). Він уже був з тих пап, які вже почули смак до суверенної влади, як королі папської держави. Той папа писав до протифотіанського

³⁰⁾ Там же. Т. III, стор. 290—291.

³¹⁾ Hefele, там же. Стор. 291—292.

³²⁾ Hefele, там же. Стор. 291—293.

Собору (за римським численням восьмого вселенського): «Хоч східні кинули анафему на Гонорія після його смерті, але ж треба знати, що він був оскаржений у ересі, а тільки задля ересі вільно підданим протривитися замірам своєї старшини, як також вільно відкинути фальшиві їх погляди, хоч і там нікому з патріархів, ані з інших єпископів не вільно було б його судити, якби не був згодився на те авторитет первосвященника цього ж першого престолу»³³).

Бачите, Адріан II ще нічого не знав про непомилність пап, і боронить не Гонорія I, а першенства свого престолу, ніби навіть вселенський Собор не має права судити його.

Гефеле признає, що Адріан II помилився в тому, начеб папа Агафон, за котрого був скликаний шостий вселенський Собор, дав згоду на осудження папи Гонорія I. Саме навпаки: Агафон у своєму письмі до царя вихваляв «непорочну» віру римської Церкви і своїх попередників, а про Гонорія не згадав ні словом.

Гефеле так викладає змагання папістів, щоб якимось очистити папу Гонорія I: «Щоб вимкнутися з труднощів, які повстають з такого факту, Бароній і його наслідувачі твердять, що акти Собору, які говорять про анафему на Гонорія, по ф а л ь ш о в а н і; а інші думали, що акти правдиві, але Собор викляв Гонорія не за ересь, а тільки за недбалість (бо він мовчав, коли треба було говорити). Проти обох тих спроб пояснення недавно рішуче виступив професор Rennachi з Рима, найвизначніший поміж молодими оборонцями папи Гонорія. Він якнайрішучіше твердить, що акти шостого вселенського Собору правдиві та що в них папа Гонорій анафемізований як справжній еретик»³⁴).

Rennachi хоче вибілити Гонорія I, пересуваючи вину з папи на Собор: ніби Собор помилився, бо Гонорій, ніби, не був монофелітом. І ще Rennachi твердить, що в тій точці Собор не був вселенський, тобто непомилний, бо Гонорія засудили, ніби, тільки східні єпископи; хоч папські легати підписали акти Собору, то вони не мали права засуджувати папу Гонорія; папа Агафон помер перед поворотом його легатів із Собору, а Лев II не затвердив засудження Гонорія, але змінив його на таке, що Гонорій засуджений не за ересь, а тільки за недбалість. Це оснований на словах Льва II в листі до іспанських єпископів: «викляті... разом з Гонорієм, який не згасив огню єретичної догми в початках, як випадало б апостольській повазі, а недбалістю скріпив його».

Гефеле слушно відкидає ці натягання Rennachi, а сам подає ось таке пояснення: «Справді, ми мусіли признати, що Гонорій буквально висловив монофелітський термін «одна воля», а православний термін «дві волі» відкидав, однак, ми доказали і з його власних слів виказали, що він помилявся тільки щодо в и с л о в у, а в дійсності він думав ортодоксально»³⁵).

Значить, папа сказав і написав, одначе, він так не думав, як сказав! Це чудесна формула, яка не тільки пап, а ген усіх людей звільняє від усякої ересі. Але ж так розуміє справу Гефеле, а VI вселенський Собор і папи Лев II та Адріан II розуміли її інакше! Невже непомилні вселенські Собори були такі немудрі, що не могли зрозуміти справжнього змісту листа папи Гонорія?

³³) Hefele, там же. Стор. 294.

³⁴) Там же. Стор. 293.

³⁵) Там же. Стор. 293.

Щоб рятувати фіктивну непомильність пап, треба ображати вселенські Собори і треба крутити, щораз інакше і без кінця крутити. Але в кого розум незапаморочений папістичними фікціями, той з цілої справи папи Гонорія I зрозуміє понад усякий сумнів, що ні вселенські Собори, ні самі папи в I тисячолітті не вважали пап за непомильних та що вселенські Собори в I тисячолітті вважали себе за найвищий церковний орган, якому римські єпископи піддані так само, як і всі інші.

VIII

ПРИЧАСТЯ ВІРНИХ У РИМСЬКІЙ ЦЕРКВІ

В II тисячолітті в римській Церкві загально прийнявся звичай, що вірні причащаються тільки під видом євхаристійного хліба (оплатка).

З початком XV ст., під впливом Івана Гуса, чехи стали в себе вводити причастя вірних під обидвома видами. Вони домагались від Собору в Констанці, щоб він схвалив і затвердив причастя вірних під обидвома видами. Одначе, Собор вирішив, що причастя під одним видом уповні вистачає, тож якби хтось уперто виступав проти того, такого треба вважати за еретика, і тяжко покарати³⁶⁾. Як відомо, після спалення Гуса (в Констанці 1415 р.), чехи вели криваві війни за свої релігійні ідеали аж до року 1434, коли їх остаточно розбито. Після довгих торгів Собор у Базелі 1433 р. дозволив чехам причастя під обидвома видами, однак, дуже нерадо й нещиро: чеським священикам можна причащати під обидвома видами тільки тих вірних, котрі вже мають свій розум і самі жадають причастя під обидвома видами, а притім священики завжди мають їх повчити, що цілий Христос вміщається під кожним видом Євхаристії зокрема³⁷⁾.

Також і в XVI віці, в часі протестантської революції, численні протестантизуючі (нераз у дуже репрезентативній формі, наприклад, на соймах у Польщі), між іншим, домагались відновлення старого звичаю, щоб вірні причащалися під обидвома видами. Римська Церква залишилася глухою на ті домагання, хоч ясно було, що чимало протестантизуючих були б лишилися католиками, коли б римська Церква відмовилася від свого нового звичаю причащати вірних тільки оплатком.

Та загляньмо до історії, як було в римській Церкві в давніх віках. Папа Лев I каже: «Є деякі, маніхейством заражені люди, що недостойними устами приймають тіло Христове, а причастя крові нашого відкуплення зовсім оминають. Про це ми тому сповіщаємо вашу святість, щоб ви того роду людей пізнавали й по таких знаках, і коли виявяться їх святотатська симуляція, то нехай будуть священичим авторитетом прогнані з товариства святих»³⁸⁾.

Подібно, але на критичному місці ще ясніше, висловлюється папа Геласій (492—496): «Ми довідалися, що деякі в тій країні, прийнявши тільки частицю святого тіла, утримуються від крові святої чаші. Вони без сумніву в'яжуться якимсь забобоном, не знаю, яким. Такі або

³⁶⁾ Hefele, там же. Т. VII, стор. 174.

³⁷⁾ Там же. Стор. 573.

³⁸⁾ Migne: Part. Lat. Т. 54, col. 280.

нехай приймають цілі святі Тайни, або нехай будуть віддалені від цілих, бо ділення одної і тої самої святої Тайни не може обійтись без великого святотатства»³⁹⁾.

Як видно, ті давні папи мали такі самі поняття про кінечність причастя під обидвома видами, як нинішня православна Церква. Для зрозуміння їх слів треба зауважити, що тоді на Заході вірні ще окремо причащалися евхаристійним хлібом, а окремо евхаристійною кров'ю, як нині священники. Отже, виникає питання: з якої причини римська Церква завела в II тисячолітті звичай причащати вірних тільки оплатком і чому так уперто боронила та боронить цього свого нового звичаю?

Якась гігієнічна рація тут ні при чому, бо в тих часах, коли римська Церква вводила звичай причастя вірних тільки під видом хліба, люди ще не мали поняття про гігієну. Зрештою, ніяка гігієнічна рація не могла виправдати такої принципіальної зміни.

Взявши під увагу феодалістичний дух латинської Церкви, можемо сміло припускати, що латинський клир також і тому радо прийняв ту новину, що бачив у ньому побільшення відстані між собою і звичайними вірними. Але це ще не може пояснити тієї безоглядної впертості, з якою римська Церква береже свого нового звичаю. Тут рішуче мусить укриватися якась догматична тенденція римської Церкви. Паломар, один із заступників предсідника базельського Собору (кардинала Юліана Cesarini), подав ось такі дві причини: «Звичай причащати тільки під одним видом введений Церквою задля двох небезпек: задля *periculum erroris et irreverentiae*»⁴⁰⁾. Перша небезпека — та, щоб не здавалось, начеб під одним видом причастя не приймав цілого Христа; друга — щоб при причасті з чаші не пролилась Божественна кров.

Тисячу років ці «причини» існували в західній Церкві і на них не звертали уваги та причащали вірних під обидвома видами.

Але ж ми це сказали невірно. В XI ст. в римській Церкві витворилось нове поняття про Евхаристію, і щойно те нове поняття надало силу тим двом причинам, що їх навів Паломар.

Ми вже згадували, що латинська вдача схиляється до «культу святої речі», отже, до певного ідолопоклонства (до відчутного, баченого божества). Надмірний культ папи і надмірний культ Евхаристії в католицтві виростили саме з того кореня. Культ Евхаристії збільшився від того, що в XI ст. на Заході витворилось поняття, ніби в Евхаристії, в кожній відділеній частині і під кожним видом є цілий, живий і прославлений Христос. Схоластики (Фома з Аквіну) додали аргументацію: з тілом «*per consubstantiam*» (завдяки природному зв'язку) зв'язана і кров, а з кров'ю і тілом душа і божество Ісуса Христа.

Це поняття прийнялося з такою упевненістю, що на тридентському Соборі проголошено його за догму: «Якби хтось заперечив, що в святій Тайні Евхаристії під кожним видом і в поодиноких частицях кожного, після dokonаного розділу, вміщується цілий Христос, такий нехай буде анафема» (*sess. XIII, can. 3*).

І ось для закріплення цієї своєї віри в практиці, латиняни стали причащати вірних тільки під видом хліба.

(Продовження слідує)

³⁹⁾ Migne: Part. Lat. T. 59, col. 141.

⁴⁰⁾ Hefele, там же. Стр. 570.

ПРОПОВІДІ

Єпископ Михаїл (Дрогобицький і Самбірський)

Слово, виголошене в церкві в Волянці-Бориславі 18 травня 1947 р.

Дорогі в Христі браття й сестри!

Берегом безкрайого моря проходилась поважна, глибоко задумана людина. День схилявся вже до вечора. Заходило вогнем палаюче сонце на далекому овиді, а Августин — так називалася та людина — любувався красою природи. Перед ним протягалось море у своїй повній величч, могутньо шуміли його хвилі.

«О море! — закликав Августин — о велика природо! Чи ти мій Бог? Чи ти можеш дати моему серцю вдовілля?» Але морські хвилі шуміли велично далі, немов хотіли б йому відповісти: Ми не є твоїм Богом. Ціла природа разом із своєю силою, своїми багатствами не може дати тобі вдовілля. Шукай свого Бога вище, вище!..

А тимчасом уже сонце скрилося за темним плесом моря й тисячі зірок засяяли на небозводі. І підніс свої очі Августин до них вгору та промовив: «Ви небесні світила! Чи ви мій Бог? Чи ви можете дати моему серцю справжній спокій?» Зорі мерехтіли далі на небі, а в їхньому мерехтінні він немов почув слова: І ми тільки твір великого Бога. Жодна створена краса не може дати тобі спокою. Вище шукай Бога, вище!..

І шукав Августин вище. Очима своєї душі сягає аж до невидимого світу ангелів. «О, ви небесні духи, великі й чисті, чи можете ви дати моему серцю спокій-вдовілля?» Але звідти несеться знову до нього відповідь: Ми тільки твориво могутнього Бога. Кожна, хоч би навіть духовна, величч і краса є лише слабим відблеском Божої величч, краси. Ми не можемо дати твоєму серцю спокою-вдовілля. Шукай свого Бога вище, вище!..

Тоді Августинова душа знеслася ще вище, понад усі сотворіння й чисті духи, аж до престола самого Бога. Тут вона вже не питається: Чи Ти мій Бог, але схиляється перед Ним, і в серці Августина стає тихо, спокійно. Перший раз після всіх життєвих оман, розчарувань і терпінь. У тому щасті і в тій радості кличе його душа: «О Боже, неспокоїне було мое серце, доки не спочило в Тобі. Тільки Ти єдиний можеш його заспокоїти й задоволити».

Так пише бл. Августин у своєму творі «Словідь».

Мої дорогі! Сьогодні припала мені втіха, завдяки старанням Вашого Отця Духовного й Вас парафіан, завітати до Вашої церкви. Мое серце радується, коли бачу, що Ви так численно зібралися в цьому Божому домі. Бачу тут давніших мешканців Волянки і довколишніх парафій, бачу

переселенців з Лемківщини, бачу наших братів із східних областей України, а всіх нас нині об'єднала св. Православна Церква під крилами цього св. храму. Гарний та гідний похвали цей об'яв Вашої віри. Дай, Боже, щоб воно так було завжди і в майбутньому. А тепер хотів би я промовити до вас кілька слів, дати Вам при цій нагоді коротку науку.

На самому початку оповів я Вам, як бл. Августин шукав Бога. Ми, всі тут присутні, мали щастя вже вранні нашого життя пізнати правдивого Бога, в Нього вірувати і Йому служити. Однак, та віра в Бога з часом буває zagrożена в людині. Тому хотів би я розвинути перед Вами думку, яку практичну користь має для нашого життя свідомість, що з нами є Бог.

Пригадаймо собі одну подію із св. Євангелія¹⁾. Христос всідає до човна разом із Своїми учнями. Небо було погідне й спокійне. Кругом царить тиша. Під впливом ритмічних ударів весел пливе човен по спокійному плесі моря. А Христос, утомлений, засипляє. Аж тут нагло, ні звідси, ні звідти, зривається вітер. Показуються хмари. Вітер щораз сильніший. Буря. Тріщать стіни човна, а хвилі переливаються через верх до середини. Апостоли вичерпують воду з човна, але дарма. Будять врешті Спасителя і говорять: «Господи, рятуй нас, бо погибаємо». Христос відкриває очі і говорить: «Чого боїтеся, маловіри?»

Маловіри! Тільки ці слова сказав Христос, коли довкола шаліла буря. Однак, щоб апостоли знали і ніколи не забували, що значить бути з Христом, що значить бути з Богом, стає Спаситель на переді човна і заповідає морю, а розбурхані хвилі кладуться спокійно до Його ніг. Ще тільки хвилина, і розхвильована поверхня моря блищить гладким спокійним плесом.

Мої Дорогі! Чи треба Вам ще більше пояснити, що значить, що з нами Бог? Це означає Його всесильну могутність, означає, що в щоденному нашому житті, серед життєвих клопотів, і в годині нашої смерті, стоїть коло нас Спаситель і кличе до нас: «Чого боїтеся, маловіри? Я з вами!»

Що додавало силу мученикам перших віків, які в крові бродили на арені римського цирку? — З ними був Бог!

Що додавало сили витривати вірно в Христовій службі аж до кінця свого життя тисячам святих: апостолам, святителям, учителям Церкви, мученикам, пустиножителям, преподобним і праведникам? Переконання, що з ними Бог!

Брате, що любиш і розумієш християнське життя, не захитайся, пам'ятай, що — з тобою Бог!

Сестро, що стоїш на сторожі святості родинного життя, оснований на Христовій науці, не захитайся, пам'ятай на твоєму становищі, що — з тобою Бог!

Брате молодший! Ти молодий хлопча! І ти не захитайся, пам'ятай, що — з тобою є Бог!

Сестро молодша! Серед своїх буденних занять ти виставлена на тяжкі проби, на тебе чигає багато небезпек. Видержи в чесному житті, бо — з тобою Господь Бог!

Мої дорогі! Скільки разів у життєвих турботах приходять на нас зневіра, пригадаймо собі, що з нами Христос Бог, який заповідає хви-

¹⁾ Мат. 8, 23 і сл.

лям морським і вітрам, під стопами якого росте навіть трава на піску, а лелії цвітуть навіть на багні.

Тепер, думаю, вже розумієте, яке значення серед життєвої боротьби, духовних труднощів, серед спокус та в хвилях зневри мають слова: з нами Бог!

Хочу розвинути ще одну думку, а саме, що значить в годині смерті — з нами Бог.

Сільське кладовище, обсажене смереками й березами. Над могилою доні плаче мати. Обіймає могилу, заливається сльозами та плачучи промовляє: «Доню моя! Чому ти покинула мене? Роже моя, чому так скоро зів'яла? Мій барвіночку зелений! Чому впали твої листочки?» Вітер шелестить, мовби хотів потішити матір: «Зацвіте рожа, барвінок зазеленіє...» Мати вслухується в цей таємний шепіт вітру. В її ушах звенять ще слова потіхи, які чула на похороні своєї дитини в часі читання Євангелія: «Це є воля Того, що Мене післав, щоб кожний, хто бачить Сина і вірує в Нього, мав життя вічне, і щоб Я воскресив його в останній день»²⁾. Тому мати робить на собі знак св. хреста, цілує могилу та з полегшею на душі вертається додому, бо вірить словам Спасителя.

Життєвий досвід учить нас одного: Віруючі християни спокійно вмирають. Той спокій в годині смерті дає їм переконання, що з ними Бог. Там, де вже не допомагає ні лікар, ні аптека, ні свої, ні чужі, на ложі смерті, де майно й багатство, сила й краса, слава й поважання в людей опускають хворого, не лишається йому нічого, крім того одного, що з ним є Господь Бог. Для віруючого християнина смерть не є кінцем, а початком, не є чимось страшним, а лише брамою, через яку треба пройти, бо після земної батьківщини чекає нас друга батьківщина, вічна, після вступу до книжки слідує властива книжка, після прорвання життєвої нитки слідує народження до нового життя.

Чи знаєте вже тепер, чому віруючий християнин може спокійно глядіти навіть у вічі самій смерті? Тому, що живучи на цьому світі, зрозумів значення слів: з нами Бог. Християнин знає, що існує для нього промінчик надії, знає, що потопуючого чекає пристань — життя вічне.

Із зворушенням читаємо про страшну катастрофу, яка зустріла італійський корабель «Принцесса Мафальда» коло бразильського бережжя. Той корабель розбився серед темної ночі і 1200 подорожнім дивилася в обличчя смерть. Цілими годинами роблено заходи рятунку, але корабель погрузувався щораз більше в воду. Коли страх серед подорожніх досяг найвищої точки, в нічній пітьмі блиснуло світло рефлекторів корабля «Формоза», що спішив на поміч. Подорожнім спав тяжкий тягар з серця. Справді, величезний кадовб корабля пірнув у темних хвилях моря, але подорожні врятувалися.

Чи не є подібна година смерті до того потопуючого корабля? Чи не такий самий страх огортає вмираючого? Але чи не така сама зірка надії для нього? Смертно знеможене тіло скрие в собі могила, однак, душу чекає Божа світлість. Так, чекає нас певно, коли ми житимемо завжди з Богом.

Порівнянням з наших часів хотів би я закінчити нинішню науку. У великих містах часто зустрічається напис: «Тут не вільно спинятися». Коли хтось хоче задержатись, висісти з авта, мусить перше знайти місце, де міг би стати із своєю машиною. Буває навіть і таке, що хтось,

²⁾ Июл 6, 40.

висівши із свого авта, коли вертається назад, не може знайти своєї машини серед великого числа авт.

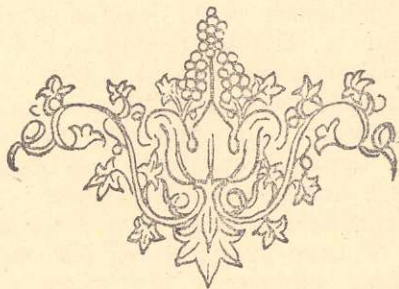
«Тут не вільно задержатися!» Так звучать напiмнення нашої св. віри. Хоч може нам тут і добре поводитися, хоч пристрасті змагаються опанувати наше тіло, та пам'ятаймо, що тут на землі не вільно нам задержатися, не вільно цілком віддатися земному життю. Уважаймо, коли висідаємо на місцях користування дочасними добрами, бо може статись так, що не знайдемо нашої машини, яка має нас завести до життя вічного.

«В такому випадку», скажете, «краще не знати нічого про новітнє життя, поступ, культуру, науку». Ні! ні!

Мої дорогі! Наша глибока релігійна культура виросла в тіні церковних бань славної Александрії, містичної Антіохії, квітучої Візантії, золотоверхого Києва, в землянках пустиножителів Єгипту, в затишних келіях монастирів Афону, Печерської Лаври в Києві. Тоді це було цілком природне. Чи маємо тепер знову вернутись до тих часів? Ні! Нашим завданням є розвинути релігійну культуру в тіні фабричних коминів, серед гуркоту мільонів машин.

Не вільно нам попадати в зневіру! Якщо з нами є Христос «до кінця віку»³⁾, то ці слова Спасителя відносяться й до ХХ віку.

Тому будьмо новітніми людьми! Користуймося винаходами людського ума, плекаймо культуру, любім знання й штуку, все це добре, тільки не забуваймо одного: «Тут нам не вільно задержатися!» Не тут наша остання станція, бо ні достатки, ні слава, ні розкіш не є нашим Богом. Шукаймо нашого Бога вище, вище!... Покажім, що жити з Богом не противиться модерному життю, що голос наших церковних дзвонів гармонізуватиме з гуком фабричних сирен, що церковна пісня «Святий Боже...» не введе дисонансу з гуркотом машин, що дим кадильний не втратить свого запаху при випарах ропи. Пощо більше говорити? Докажіть своїм життям, що жити з Богом не тільки не противиться модерній людині, а саме навпаки: нинішня людина відчуває потребу й konieczність жити з Богом. Амінь.

³⁾ Мат. 28, 20.

ХРОНІКА

Храмове свято в Преображенській церкві у Львові. В свято Преображення Господнього ц. р. не було у Львові Високопреосвященного Архієпископа Макарія. Того дня він, повертаючися з Москви, служив у Києві, у св.-Володимирському соборі. З цього приводу у львівській Преображенській церкві духовенство й вірні, на свій жаль, не могли в'їзати між собою свого дорогого Архіпастиря, в храмове свято. Все-таки, свято відбулось торжественно. Народу, головно із сіл, прийшло так багато, що велика церква була повним-повна. В навечері на вечірні співав хор, що дуже піднесло урочистість свята. Проповідував о. прот. Дрелих В. На сам день свята Службу Божу відправив настоятель церкви о. протопресвітер Костельник Г. у сослуженні об. прот. Дрелиха В. і Семчишина Дм. Зворушливу й змістовну проповідь виголосив о. прот. Юрик Єв. Дуже гарно співав свій церковний хор під управою диригента Бодака М. До св. Причастя приступило до 400 вірних. Водосвятіє і освячення овочів відпривали оо. Юрик Єв., Клюс Ів. і Павлосюк М. Все на славу Божу!

Свято Преображення Господнього в Дрогобичі. 19 серпня ц. р., у день свята Преображення Господнього, Преосвященний Михаїл, єпископ Дрогобицький і Самбірський, служив у парафіальній церкві Преображення Господнього в Дрогобичі по вул. Стрийській. Настоятелем цієї церкви є о. прот. Цехан Йосиф. У цьому році, в зв'язку з відвідинами Преосвященного Михаїла, храмове свято випало надзвичайно урочисто. Парафіани задалегідь стали приготуватись до свята і гідної зустрічі свого любимого Архіпастиря. Церква чистенько прибранна і прикрашена квітами. На дворі біля церкви приготовлений престол для архієрейської Служби Божої. Всюди біля церкви розставлені зелені ялиці, які додають урочистості. Рівно о 11-ій год. автом під'їжджає Преосвященний Владика. Церковний хор громовим «Буди ім'я Господне» зустрічає його. Далі наступає привітання від парафіан і малих діток, які Владичі вручають китицю квітів. При вході до церкви вітає Преосвященного настоятель церкви о. прот. Цехан Й. Починається урочиста Служба Божа при участі двох священників і двох дияконів. Велично бренть спів ектеній дияконів, добре співає церковний хор під керівництвом диригента Логини І. М. Особливо урочисто проходить висвячення на священника диякона о. Коліди. Зібрані вірні еднаються в молитві з своїм Архієреєм. При кінці Служби Божої святочне слово виголошує сам Преосвященний. Після Служби Божої слідувало освячення води, а потім освячення овочів. Піднесені духом, численні вірні, яких зібралось біля 6.000, розходились по своїх домах.

Велике церковне торжество в Мукачеві. У Мукачеві в традиційне свято Успення Божої Матері, 28 серпня, на території жіночого мо-

настиря відбулось надзвичайне церковне торжество. У ньому взяли участь 5 владик: Високопреосвященний Макарій, архієпископ Львівський і Тернопільський, Священно-Архіандрит Почаївської св.-Успенської Лаври; Преосвященний Сергій, єпископ Одеський і Херсонський; Преосвященний Варлаам, єпископ Волинський і Ровенський; Преосвященний Нестор, єпископ Мукачівський і Ужгородський, та Преосвященний Антоній, єпископ Станиславський і Коломийський. Їм сослужили: о. протопресвітер Костельник Г., о. мітрат Ружицький К., як представник Екзарха України, 6 архіандритів, 16 протоіереїв, в тому числі о. Дрелих із Львова, 4 ігумени, 89 священників і ієромонахів, 2 протодіакони і 4 діакони, всього 128 осіб. Співали два хори: хор львівської св.-Михайлівської церкви і архієрейський з Луцька. Служби Божі в навечері і в саме свято відправлялись під чистим погідним небом, в поетичному оточенні, серед дерев, на узбіччі Чернечої гори, звідки в очі впадає прегарний вид на Мукачів за рікою Латорицею і на його чудову гірську околицю. На архієрейських відправах із словом до вірних звертались всі 5 владик і о. протопресвітер Костельник Г., а на інших відправах ще 11 проповідників. На місці торжества були встановлені мікрофони, тому і проповіді і Службу Божу добре чули не тільки численні прочани (їх нараховували від 25 до 30 тисяч), але і в цілому Мукачеві. По всеночній пізно ввечері висвітлювали кінофільм про історичний львівський Собор 8—10 березня 1946 року. Такого свята Мукачів у своїй довговіковій історії, з певністю, не переживав (більш подібний його опис подамо в наступному числі).

